

УДК 351:65:37

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.23.45>**Кузніченко С.О.**

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук,
провідний науковий співробітник,
Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційної діяльності НАПрН України
ORCID ID: 0000-0001-9278-2756*

Кобзар О.Ф.

*доктор юридичних наук, професор,
начальник факультету забезпечення державної безпеки,
Київський інститут Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0002-5422-235*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ВІЙСЬКОВИМИ АДМІНІСТРАЦІЯМИ

Вступ. Повномасштабне російське вторгнення спричинило серйозні порушення прав людини на території України. Через це правовий захист громадян ускладнюється постійними бойовими діями та окупацією частини територій. Громадяни, що перебувають поблизу лінії бойових дій, постійно зазнають обстрілів, що створює загрозу їхньому життю та майну. Практично не залишилося повністю безпечних зон в Україні. Військові адміністрації відіграють ключову роль у захисті прав і законних інтересів цивільного населення в умовах воєнного стану. Вони координують оборону адміністративно-територіальних одиниць, забезпечують соціальний та юридичний захист громадян, що проживають на безпосередньо підконтрольних територіях, а також вживають заходів з відновлення прав на деокупованих територіях. Адміністративно-правовий захист, здійснюваний військовими адміністраціями, охоплює припинення порушень прав громадян та вжиття заходів щодо їхнього відновлення. Особливо це стосується правового регулювання у сфері безпеки, соціального захисту, культури, освіти та інших важливих сфер життєдіяльності.

Російські терористи систематично порушують права фізичних і юридичних осіб в Україні, тому захист цих прав є надзвичайно актуальним і необхідним. Військові адміністрації відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку та відновленні законності. Незважаючи на ефективність цієї діяльності, вона потребує подальшого удосконалення для більшої відповідності викликам, що стоять перед Україною в умовах воєнного стану

Огляд останніх досліджень. До певних аспектів правового регулювання захисту прав громадян військовими адміністраціями звертали свою увагу вчені В. Дуглер, Ю. Ганущак, Н. Т. Гончарук, І. С. Іваненко, І. А. Кабачкей, В. Капустян, Я. Казюк, Ю. Кириченко, Л. Коваленко, В. Куперін, В. М. Куперін, А. Р. Крусян, Т. С. Майко, І. М. Мінаєва, В. Мороз, О. Мельник, С. М. Мельник, О. Єшук (Правоторова), А. М. Онупрієнко, А. Онупрієнко, Л. Панасюк, О. Петришин, А. Пухтецька, А. М. Захарченко, М. Загородній, О. Зозуля, В. Зінкевич, Е. В. Тітко, М. Цвік, Я. Яковчук та ін. Проте, безпосередньо предметом їхньої аналізу аналізовані нами проблематики не була.

Метою статті є визначення деяких аспектів правового регулювання захисту прав громадян військовими адміністраціями в умовах воєнного стану.

Виклад основних положень. Згідно з теорією права, правове регулювання характеризується низкою основних ознак. Однією з ключових є державна забезпеченість, що передбачає гарантування права державою, яка встановлює, формує та контролює виконання юридичних норм. Держава через свої органи забезпечує юридичну досконалість правового матеріалу, а також його своєчасне оновлення і належне виконання. Також важливою ознакою є системність, яка виражається в цілісності правових норм, правовідносин, правотворчості та правозастосування. Ця системність спрямована на забезпечення упорядкування суспільних відносин через взаємодію різних правових явищ. Наступною важливою характеристикою є загальність, яка полягає в тому, що правові норми поширюються на всіх суб'єктів права, охоплюючи різні соціальні верстви, території та інші життєві сфери. Це відрізняє право від інших видів соціального регулювання, які можуть мати локальний або обмежений характер. Єдність правової системи полягає в тому, що вона не допускає існування кількох неузгоджених між собою систем правової регуляції в одному суспільстві. Завдяки цьому забезпечується однаковість застосування правових норм до схожих життєвих ситуацій. Формалізованість правового регулювання полягає в тому, що при реалізації правових норм враховуються тільки ті факти, які передбачені законом, ігноруючи інші, які не знайшли відображення в праві. Це підвищує визначеність та передбачуваність правових рішень. Соціальна спрямованість правового регулювання виражається в упорядкуванні суспільних відносин, які виникають у процесі взаємодії між суб'єктами права, та захисті їхніх соціальних інтересів. Важливою рисою правового регулювання є також його здатність до врегулювання конфліктів, що здійснюється через спеціальні меха-

нізми, наприклад, через судову систему, для усунення невизначеності у правовідносинах [1, с. 207–209].

Циклічне енциклопедичне значення категорії «захист» розкривається через поєднання різних аспектів цього поняття в єдину систему, яка ілюструє його повторюваність та універсальність у різних сферах життя. Захист починається з основної функції, як протидіяти загрозам і захищати від зовнішніх впливів. Це поняття охоплює фізичний, правовий та соціальний захист. Фізичний захист передбачає використання укриттів або споруд для забезпечення безпеки в умовах природних катастроф або війни. У соціальному контексті захист означає підтримку або заступництво в складних ситуаціях, наприклад, коли хтось стає на оборону прав іншої особи. У сфері правозастосування захист розуміється в першу чергу, як оберіг права та інтересів особи в юридичному процесі [2].

Згідно з нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану», основні повноваження військових адміністрацій у сфері забезпечення та захисту прав громадян охоплюють широкий спектр правових дій. Військові адміністрації здійснюють контроль за належним виконанням законодавства, забезпечують доступ до соціальних послуг, охорони здоров'я, освіти, культури та інших суспільних благ. Вони також можуть відповідати за організацію управління комунальними послугами, включаючи водопостачання, електроенергію, газопостачання та інші важливі ресурси для населення. Військові адміністрації займаються організацією цивільного захисту, включаючи мобілізаційну підготовку та проведення заходів з мобілізації. Вони забезпечують дотримання законності у взаємодії з правоохоронними органами, координують заходи щодо охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю. Важливим аспектом є допомога у відбудові житлових будівель, що постраждали внаслідок бойових дій, та надання соціальної підтримки

у випадку поховань ветеранів і малозабезпечених громадян [3].

На думку професорки О. Правоторової, адміністративно-правова охорона має на меті попередження правопорушень та захист соціальних благ. Це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення правопорядку в суспільстві, збереження суспільних інтересів та захист від загроз. Основною метою охорони є забезпечення стабільності суспільних відносин та запобігання антисоціальним проявам. Вона реалізується через публічну адміністрацію, яка діє на підставі адміністративно-правових норм. Адміністративно-правовий захист — це реакція держави та її органів на порушення прав і свобод громадян, яке передбачає юридичне відновлення порушених прав. Адміністративно-правовий захист застосовується у разі порушення адміністративно-правових норм та передбачає використання заходів адміністративного примусу або відповідальності, спрямованих на відновлення правового порядку. Основною різницею між адміністративно-правовою охороною та захистом є те, що охорона має профілактичний характер, а захист застосовується вже після факту порушення [4].

Ми погоджуємося з таким підходом до доктринального розуміння адміністративно-правової охорони, сформованим О. Правоторовою, у тому числі для нашого наукового аналізу. Так як неможливо знайти в Україні громадян та вітчизняних юридичних осіб, права та законні інтереси яких не були б порушені російськими терористами.

Приклади: Донецька обласна військова адміністрація здійснює захист громадян, права та законні інтереси яких були порушені російськими терористами. Вона разом із своїми партнерами — військовими адміністраціями інших регіонів України, які є відносно безпечними для проживання громадян, здійснює низку заходів соціального захисту. Зокрема, організує та забезпечує внутрішньо переміщених осіб гуманітарною, психологічною, юридичною та медичною допомо-

гою. Організуються тренінги, заходи щодо інтеграції громадян, які постраждали від російської агресії, а також культурні, освітні та розважальні програми для дітей і дорослих. Співпрацюють із центрами зайнятості для сприяння працевлаштуванню. Також надаються консультації лікарів та первинна медична допомога. Забезпечують населення продуктовими наборами, гігієнічними засобами та товарами першої необхідності. Ці заходи допомагають внутрішньо переміщеним особам з Донецької області інтегруватися в нове середовище відносно безпечних регіонів України, отримати необхідну допомогу та відновити нормальний ритм життя [5].

Вінницька обласна військова адміністрація разом із Міністерством соціальної політики України організує надання соціальних послуг для населення, зокрема для осіб з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та соціально вразливих категорій. Це, зокрема, здійснюється через соціальні заклади, серед яких притулок для постраждалих від домашнього насильства, пансіонат для осіб з інвалідністю та осіб похилого віку, а також модульне містечко для осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями [6].

Харківська обласна військова адміністрація здійснює соціальний захист дітей з прифронтових громад. В умовах війни, коли громади на Харківщині зазнали значних збитків та перебувають під загрозою бойових дій, військова адміністрація спільно з благодійними фондами та міжнародними партнерами організувала відпочинок для дітей у санаторіях інших областей України. Особливу увагу було приділено дітям з найбільш постраждалих від бойових дій громад, таких як Золочівська, Куп'янська та Дергачівська. До санаторію в Івано-Франківській області відправили 44 дитини віком від 7 до 15 років, серед яких переважна більшість дітей є з родин українських захисників та багатодітних сімей. Важливо зазначити, що ці діти мають унікальні потреби через безпосереднє проживання в зоні, де тривають бойові дії. Їхній доступ

до нормальної освіти та соціальних послуг обмежених, тому ця ініціатива дає змогу не лише відпочити, але й навчатися у безпечних умовах. Крім того, Харківська обласна військова адміністрація та Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, а також міжнародні партнери продовжують роботу над організацією відпочинку для дітей. Вони працюють над покращенням побутових умов у санаторіях, щоб забезпечити дітям комфортний і безпечний відпочинок, а також подальшу психологічну підтримку [7].

Висновки: Отже, правове регулювання захисту прав громадян військовими адміністраціями має наступні особливості:

По-перше, військові адміністрації гарантують громадянам права на доступ до соціальних послуг, охорони здоров'я, освіти, культурних та інших суспільних благ. Вони забезпечують дотримання законодавства та правопорядку, а також надають допомогу у відбудові житла, яке постраждало через бойові дії, і підтримку малозабезпеченим верствам населення.

По-друге, військові адміністрації здійснюють контроль за дотриманням прав громадян через співпрацю з правоохоронними органами, організацію заходів цивільного захисту, мобілізаційну підготовку та проведення мобілізаційних заходів. Вони також контролюють забезпечення населення необхідними ресурсами, такими як вода, електроенергія та газ.

Анотація

У статті розкрито актуальні аспекти правового регулювання захисту прав громадян військовими адміністраціями. Доведено, що правове регулювання захисту прав громадян військовими адміністраціями має певні особливості. Серед них те, що військові адміністрації гарантують громадянам права на доступ до соціальних послуг, охорони здоров'я, освіти, культури та інших суспільних благ. Вони забезпечують дотримання законодавства та правопорядку, а також надають допомогу у відбудові житла, яке постраждало внаслідок бойових дій, і підтримують малозабезпечені верстви населення. Військові адміністрації здійснюють контроль за дотриманням прав громадян через співпрацю з правоохоронними органами, організацію заходів цивільного захисту, мобілізаційну підготовку та проведення мобілізаційних заходів. Вони також контролюють забезпечення населення необхідними ресурсами, такими як вода, електроенергія та газ. Юридична характеристика аналізованого правового регулювання полягає у використанні системи правових норм, принципів, засобів і проце-

По-третє, характеристика правового регулювання полягає у використанні системи правових норм, принципів, засобів і процедур, спрямованих на забезпечення правопорядку та відновлення порушених прав. Це включає застосування адміністративно-правових норм та механізмів, які забезпечують реалізацію прав громадян у процесі їхньої взаємодії з органами влади. Важливо зазначити, що акти військових адміністрацій розповсюджуються на всіх публічних і приватних осіб, які перебувають на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

По-четверте, надання військовими адміністраціями різних видів соціального захисту, включаючи гуманітарну, медичну, психологічну допомогу, організацію відпочинку для дітей із прифронтових територій та допомогу внутрішньо переміщеним особам у їх інтеграції в нове середовище. Важливу роль відіграє організація культурних, освітніх і соціальних програм для підтримки соціальної адаптації.

По-п'яте, громадяни мають право звертатися до суду у разі незгоди з діяльністю військових адміністрацій, навіть в умовах воєнного стану. Важливо підкреслити, що правове регулювання захисту прав громадян поширюється на всіх осіб, що перебувають на території України, оскільки в умовах агресії російські терористи порушують права та законні інтереси практично кожного.

дур, спрямованих на забезпечення правопорядку та відновлення порушених прав. Це включає застосування адміністративно-правових норм і механізмів, які забезпечують реалізацію прав громадян у процесі їхньої взаємодії з органами влади. Важливо зазначити, що акти військових адміністрацій поширюються на всіх публічних і приватних осіб, які перебувають на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Військові адміністрації надають різні види соціального захисту, включаючи гуманітарну, медичну, психологічну допомогу, організацію відпочинку для дітей із прифронтових територій та допомогу внутрішньо переміщеним особам у їхній інтеграції в нове середовище. Важливу роль відіграє організація культурних, освітніх і соціальних програм для підтримки соціальної адаптації. Підкреслено, що громадяни мають право звертатися до суду у разі незгоди з діяльністю військових адміністрацій, навіть в умовах воєнного стану. Важливо наголосити, що правове регулювання захисту прав громадян поширюється на всіх осіб, які перебувають на території України, оскільки в умовах агресії російські терористи порушують права та законні інтереси практично кожного.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, адміністративні органи, безпека, військовий стан, військові адміністрації, культура, освіта, органи місцевого самоврядування, права та законні інтереси, правове регулювання, російські терористи, соціальний захист, юридична характеристика.

Kuznichenko S.O., Kobzar O.F. Some aspects of legal regulation of protection of citizens' rights by military administrations

Summary

The article reveals the relevant aspects of the legal regulation of the protection of citizens' rights by military administrations. It is proven that the legal regulation of the protection of citizens' rights by military administrations has certain characteristics. Among them is that military administrations guarantee citizens' rights to access social services, healthcare, education, culture, and other social benefits. They ensure compliance with legislation and public order, as well as provide assistance in the restoration of housing damaged as a result of hostilities and support vulnerable segments of the population. Military administrations control the observance of citizens' rights through cooperation with law enforcement agencies, the organization of civil protection measures, mobilization training, and the implementation of mobilization activities. They also oversee the provision of essential resources to the population, such as water, electricity, and gas. The legal characterization of the analyzed legal regulation involves the use of a system of legal norms, principles, means, and procedures aimed at ensuring law and order and restoring violated rights. This includes the application of administrative-legal norms and mechanisms that ensure the realization of citizens' rights in their interaction with government bodies. It is important to note that the acts of military administrations apply to all public and private individuals who are within the jurisdiction of the relevant administrative-territorial units. Military administrations provide various types of social protection, including humanitarian, medical, psychological assistance, organizing recreation for children from frontline areas, and assisting internally displaced persons in their integration into a new environment. A significant role is played by the organization of cultural, educational, and social programs to support social adaptation. It is emphasized that citizens have the right to appeal to the court in case of disagreement with the activities of military administrations, even in conditions of martial law. It is important to emphasize that the legal regulation of the protection of citizens' rights applies to all persons who are on the territory of Ukraine, as, under the conditions of aggression, Russian terrorists violate the rights and legal interests of practically every individual.

Key words: administrative-legal protection, administrative bodies, culture, education, legal characterization, local self-government bodies, military administrations, martial law, public safety, rights and legal interests, Russian terrorists, social protection, legal regulation.

Список використаних джерел:

1. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: *Право*, 2009. 584 с.
2. Захист. *Словник української мови*. 2024. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?sword=%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82>
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Єщук (Правоторова) О. М. Адміністративно-правова охорона: деякі теоретичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 183–189. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/4_2013.pdf#page=183.
5. Підтримка внутрішньо переміщених осіб з Донецької області. *Донецька обласна державна адміністрація*. 2024. URL: <https://dn.gov.ua/korisna-informaciya-dlya-vpo/pidtrimka-vnutrishno-peremishchenih-osib-z-doneckoyi-oblasti>
6. Вінниччину із робочим візитом відвідала заступниця міністра соціальної політики України. *Вінницька обласна військова адміністрація*. 2024 р. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/65670-vinnychchynu-iz-robochym-vizytom-vidvidala-zastupnytsia-ministrasotsialnoi-polityky-ukrainy-uliana-tokarieva>
7. Дітей з прифронтових громад Харківщини відправили на відпочинок. *Харківська обласна військова адміністрація*. 2024 р. URL: <https://kharkivoda.gov.ua/news/126900>.